

ETIKA (OKOLO) NOVINÁRSKEJ FOTOGRAFIE – II

JÁN LOFAJ

Kľúčové slová: zverejňovanie – autorizácia – redigovanie – výber fotografií – úprava fotografie – výrez – text k fotografii – profesionalita – autorstvo – obrazový redaktor

Etika zverejňovania

V prvej časti sme hovorili o etike snímania. Bezpochyby je dôležité, ako sa foto-reportér správa, čo fotografuje. Rozhodujúce je však zverejnenie obrazu. Snímanie sa dotýka jednotlivca, skupiny ľudí, zverejnenie veľkého množstva čitateľov, občanov. Pri snímaní sa možno nevhodne správať k fotografovanému či k okoliu, možno popudiť či uraziť. Zvyčajne sa chyba dá napraviť na mieste. Ale akciou sa zväčša problém končí a dôsledky sú relatívne malé. Uverejnenie fotografie oveľa viacej poškodí fotografovaného, možno ňou oklamať desaťtisíce čitateľov. Tieto chyby sa nedajú dôsledne napraviť.

Fotografia nie je v novinách taká samostatná ako napríklad na výstave. Nie je osamoteným obrazom, ale dostáva sa do kontextu. Rôzny význam jej dáva už to, kto ju uverejní, v akej veľkosti, na ktorej strane, v akej rubrike. A predovšetkým: v novinách jej vyznenie podstatne určuje text. Ten dopovedá, interpretuje, komentuje. Je vlastne návodom na jej použitie. Fotografia je pre noviny materiálom, stavebným dielom. Vytvoril ho fotografista, na redaktorovi však záleží, ako materiál použije.

Autorizovať?

Autor fotografie zodpovedá za etiku snímania, o zverejnení však nerozhoduje sám. Jeho snímka dokonca môže byť použitá bez jeho vedomia, na iné účely, než bola vytvorená. Samozrejme, fotografista počíta s tým, že všetko, čo nasníma – či presnejšie: čo odovzdá, môže byť zverejnené. Preto selektuje. Po vyvolaní filmov a zhotovení obrázkov vyberá aj z hľadiska etiky. Vyraduje zábery, ktoré – hoci nechtiac – skresľujú, menia význam akcie, nepravdivo vypovedajú. Autor by mal odovzdať iba bezchybné snímky. A odovzdáva ich so sprievodným orientačným textom, aby redaktor, i keď z neznalosti základných faktov, nezmenil výpoveď snímok.

Zodpovednosť autora by bola jednoduchšia, keby na zverejnenie bol potrebný súhlas fotografovaného. Zákon to káže, ale pripúšťa výnimku, z ktorej žije periodická tlač: súhlas netreba, ak ide okrem iného o spravodajské účely.¹

U nás nie je zvykom pýtať súhlas na zverejnenie fotografie. Zrejme by sa mal. Ak je samozrejmosťou autorizovať rozhovor, možno to aplikovať aj na fotografiu. Tá je tak trochu rozhovorom, ibaže nie textovým záznamom povedaného, ale obrazovým záznamom neverbálnych prejavov (mimika, gestá). Fotografovaný je v oveľa bez-

¹ Občiansky zákonník, paragraf 12. Bratislava, Kosimpex 1991, s. 28.

mocnejšom postavení ako ten, koho výroky zaznamenávajú slovom. Obraz ukazuje torzo vizuálnych prejavov, zvyčajne vytrhnuté z kontextu. Najmenej dvaja (fotografista a redaktor) vyberajú z prejavov fotografovaného to, čo sa im hodí. Vlastne ho cenzurujú. (Novinári, takí citliví na slobodu prejavu, sa tu prejavujú ako sústavní a neraz bezohľadní cenzori.) Pravdivosť, výstižnosť i adekvátnosť výpovede fotografie tak závisí predovšetkým od korektnosti a kvalifikovanosti oboch redakčných pracovníkov, v rozhodujúcej miere však spočíva na redaktovi.

Redigovanie

Autorizovanie fotografií, ich schválenie zobrazeným je často nereálne. (Dodatočne nájsť účastníkov akcie či dopredu pýtať písomné povolenie!) Zväčša by sťažovalo, až znemožňovalo tvorbu novinárskych prejavov, najmä celkov. Ťažko ho uplatniť v dennej tlači, pri spravodajstve. Pri týždenníkoch a publicistike vôbec túto požiadavku možno považovať za reálnu. Ak nemožno autorizovať, treba uvažovať inakšie: predstaviť si, či by fotografovaný súhlasil s naším výberom snímky, s jej úpravou, textom pod ňou. Ak nie, treba sa zamyslieť prečo. A následne: uverejniť snímku napriek tomu? (Tu zavše dôjde k stretu záujmov a redaktor by nemal zneužiť skutočnosť, že má posledné slovo.) V redakčnej praxi by malo byť samozrejmosťou rešpektovať práva fotografovaného a zachovať toleranciu. Môžu sa zdať naivné otázky typu: „Je služba verejnosti preukázaná publikovaním informácie závažnejšia ako škoda, ktorú utrpí jednotlivec? Ako by ste sa cítili vy, keby sa článok týkal vašej rodiny? Čo sa stane, keď materiál nebude publikovaný?“² Skúsený novinár si zrejme takéto otázky nekladie, ale má ich zafixované v pamäti, a keď sa mu pred oči dostane sporná fotografia či nevhodný text, automaticky sa rozsvieti výstražné znamienko.

Redaktor by nemal mechanicky zaraďovať materiál, vyrábať noviny, ale rozmýšľať, zvažovať dôsledky uverejnenej snímky a textu k nej. Najmä takej, kde sa fotografovaný prejavuje výrazne, nápadne, nekonvenčne. Fotografia práve tieto situácie vyhľadáva. Ide o to, aby ich nezneužívala a aby ich správne interpretovala. Zvážiť okolnosti, rešpektovať práva zobrazeného a cit pre mieru sú základnými východiskami úvah nad vhodnosťou fotografie či jej komentovania. Pravda, ťažko stavať také požiadavky v spoločnosti, kde (komerčný) úspech je základným kritériom konania. Dôslednú ukážku toho prístupu predviedla (aj naša) tlač nekonečnými úvahami okolo smrti anglickej princezny Diany a až neuveriteľným farizejstvom pri využití kritizovaných fotografií. Celá kampaň bola (okrem iného) dokladom azda neetického konania paparazzov, iste však redaktorov, vydavateľov a čitateľov.

Rutina pri hodnotení fotografií môže byť klamlivá. Zvädza vyberať snímky iba podľa vlastnej potreby. Argumentuje sa aj trhom-čitateľom, ale je to argument značne alibistický a nepravdivý: vraj čitateľ to vyžaduje. Alebo inakšie: predávajúci – v tomto prípade noviny – ponúka a zákazník to nemusí brať či pozerať. Platí to v obchode, kde si vyberáme tovar, dokonca pri televízii, kde môžeme voliť kanál či vypnúť prijímač, ale nie pri tlači. Časopis alebo noviny ponúkajú celý „balík“ tovaru (výtláčok), nemôžeme z neho vyberať. Kúpime noviny kvôli spravodajstvu a nemôžeme pre-

² Příručka pro novináře střední a východní Evropy. Praha, Lidové noviny 1991, s. 73.

hliadnuť nevhodnú fotografiu. Ona sa dokonca vnucuje, „trčí“ zo strany. Redaktor určuje, čo čitateľ dostane, priam si ho „vychováva“. (Na ilustráciu: šiesteho októbra 1998 priniesol denník *Pravda* na tretej strane, denník *Práca* ako titulnú fotografiu snímku-portrét ČTK zastrelenej obete v aute.)

Najviacej a najškodlivejších prehreškov voči etike sa nevyskytuje pri fotografovaní, ale pri uverejňovaní. Fotografie pritom nemusia byť nepravdivé či iným spôsobom neetické. Nejde ani tak o to, či fotografista nasníma hanlivý nápis o štátnikovi, ale kde sa ten záber uverejní, čo sa podeň napíše. Etiku porušujú fotoreportéri, ale hlavne ostatní pracovníci redakcie, ktorí rozhodujú o tom, čo sa publikuje, v akom kontexte, s akým komentárom. Pri reprodukovanií fotografie sa etika porušuje trojakým spôsobom:

- Publikovaním fotografií, ktoré poskytujú nepravdivé či neetické informácie.
- Výberom a usporiadaním fotografií. Jednotlivé snímky môžu pravdivo ukázať detail skutočnosti. Avšak celok pozostávajúci z niekoľkých snímok môže priniesť skreslenú výpoveď.
- Hlavne však textom k fotografiám, ktorý ich nesprávne interpretuje, poskytuje nepravdivý obraz o skutočnosti, vnucuje čitateľovi účelový názor.

Ak v žurnalistike vyžadujeme overenosť či pravdivosť informácií, to isté platí aj pre fotografiu. Základné fakty o tom, čo je na zábere (mená, miesto deja), i doplňujúce údaje musí dodať fotografista. On poskytuje podklady na uverejnenie: snímky a informačno-orientačný text. Potom však s fotografiou pracujú iní. Vyberú fotografie, píšú texty, daktori robia výrezy. Oni rozhodujú o tom, čo uvidí čitateľ. Hľadiská autora a redaktora však nemusia byť totožné. Autor viacej uplatňuje osobné kritériá (názorové, umelecké i etické), redaktor razantnejšie presadzuje redakčný hodnotový systém, záujmy periodika či vydavateľa. V prípade rozdielnosti názorov sa spravidla uplatní názor redaktora.

K významným etickým posunom dochádza, ak sa snímka použije v iných súvislostiach (pôvodná aktuálna informácia získava nový či ďalší význam). Zvláštnym a častým etickým prehreškom je radenie fotografie a výrazných titulkov tak, že čitateľ priradzuje k obrazu nenáležitý text, čím mu pripisuje nepravý význam. (Takéto postupy neraz vidieť na titulnej stránke *Nového času*.) Naoko nejde o etický priestupok – veď obe zložky sú v poriadku a čitateľ kombinuje sám. Grafická úprava ho však na to priam nabáda. Niekedy to môže byť nepozornosť, inokedy výsledok diletantizmu, ale azda sa to robí aj úmyselne. Svedčí to buď o neetickom zámere, alebo o hrubom porušovaní jednoduchých zásad tvorby, čo je vlastne tiež proti profesionálnej etike. Tu sa v čítankovej podobe ukazuje vzťah medzi etikou a profesionalitou. Niekedy sa zvykne argumentovať, že etika a profesionálne povinnosti sa u novinárov dostávajú do rozporu. Skôr však ide o obchodné zábery ako o profesionálne novinárske povinnosti. Profesionalita je spoľahlivým etickým radcom, ak pod ňou chápeme znalosť remesla, rešpektovanie morálnych zásad spoločnosti, poznanie čitateľa, toleranciu... Juraj Vojtek hovorí: „Etika je záležitosťou vnútra a podľa mňa úzko súvisí s profesionalitou.“³ Podobne sa vyjadrujú aj iní autori.⁴

Ku skresleniu nedochádza len zámerne. Aj nedostatočné poznanie skutočnosti, neúplná informácia, nepozornosť prinášajú – hoci neúmyselne – nepravdivé informá-

³ *Národná obroda*, 28. 4. 1997.

⁴ Pozri diskusiu uverejnenú v zborníku *Etika žurnalistiky a tlačové rady*. Bratislava, SSN 1997.

cie; klamú čitateľa. Predovšetkým tu platí, že prvá informácia je rozhodujúca. Fotografia je natoľko výrazným grafickým prvkom, že čitateľ si takmer iste prečíta text k nej. Ale prípadná textová oprava alebo vysvetlenie o deň-dva už ujdú pozornosti.

Fotografia a text

Možnosti manipulácie s obrazovými informáciami sú pestré. Výberom snímok, ich radením, výrezom, najmä však textom k fotografiám. Fotografia zobrazuje fakt, ale text ho dopĺňa, vysvetľuje, komentuje, dopovedá súvislosti, vzťahy a príčiny. Ide o to, či to robí vecne, korektne, alebo ju používa ako príležitosť či dokonca len zámienu vysloviť vlastné myšlienky, názory, predviesť svoj dôvtip. Novinárov táto možnosť opája, neraz ju zneužívajú. Podsúvajú fotografii to, čo neobsahuje. Vnucujú čitateľovi svoj pohľad na zobrazené skutočnosti. Jeden denník uverejnil snímku holohlavého poslanca s ironizujúcim textom o zmene imidžu. V druhom denníku si overovali, prečo má poslanec čerstvo vyholenú hlavu. Dozvedeli sa, že pre chorobu, a snímku neuverejnili. Pravdaže, prvý prístup je lákavý, pre reportéra je osviežením rutinnej práce, čitateľ takú „pikošku“ privíta. No práve v podobných „drobnostiach“ sa prejavuje profesionálna etika. Snaha o oživenie novín, pokus o originalitu a iróniu sa ukážu ako nemiestny vtíp či dokonca hyenizmus. Tu dochádza k takmer neprekonateľnému rozporu: novinár, obzvlášť fotospravodajca, by mal prinášať fakty, informácie, byť vecný, objektívny. Text pod fotografiou je však taký účinný, že ťažko odolať pokušeniu využiť ho propagandisticky či predviesť svoju duchaplnosť. Niekedy tiež zakrýva nedostatok informácií obrazu i celého obrazovo-slovného prejavu.

Text pod snímku by mal obsahovať iba fakty, informácie, ktoré dopĺňajú obraz, dopovedajú nevyhnutné, poskytujú čitateľovi dostatočnú informáciu. Nezriedka sa v textoch ku snímkam vyskytujú „drobné“ nepresnosti (dakedy s nepríjemnými následkami). Nepresné mená, chýbajúce krstné mená, nesprávne určenie poradia osôb patria medzi primitívne, začiatočnicke chyby, svedčia o neúcte k zobrazeným i k čitateľovi, vzbudzujú nedôveru voči autorovi a najmä k redakcii. Textu k fotografii sa spravidla venuje menšia pozornosť ako samotným textovým prejavom. Neprávom. Text pod fotografiou je čitateľovi „viac na očiach“, všimne si ho, prečíta, skôr si ho zapamätá, neraz si vytvára mienku podľa neho a nie podľa rozsiahleho komentára.

V textoch ku fotografiám by sa dôsledne mala dodržiavať zásada nemiešať spravodajstvo s názormi a komentármi. Veď podstatou fotografie je, že ukazuje skutočnosť, poskytuje o nej fakty, robí čitateľa svedkom. Korektné je nechať ho, nech si na zobrazenú skutočnosť vytvorí vlastný názor. Noviny mu na to majú poskytnúť dostatok potrebných informácií. Redaktor nemá vnucovať svoj názor hneď v riadkoch pod obrazom, vysvetľovať či určovať, ako sa na udalosť dívať, čo si o nej myslieť. Má „informovať... a poskytovať tak príležitosť na utváranie vlastných názorov“.⁵

Na komentáre je iný, jasne označený priestor. Pravda, to platí o spravodajstve. Ak chceme použiť fotografiu ako účinný a úspešný propagandistický nástroj, to je už iná vec.

⁵ Rezolúcia RE 1003 (1993) o etike žurnalistiky. In: Etika žurnalistiky a tlačové rady. Zborník, Bratislava, SSN 1997, s. 97.

Obrázový redaktor

O etike fotografie rozhoduje predovšetkým redakčná činnosť. Začína sa kvalitnou, dostatočne informatívnou, obsahovo jasnou a zásady etiky neporušujúcou fotografickou snímkou. Východiskom jej výberu je odborné, kompetentné posúdenie a rešpektovanie autora. Uverejnenú fotografiu sprevádza nevyhnutný informatívny text.

Základom takej redakčnej práce je kvalifikovaná činnosť zúčastnených redakčných zložiek, dodržiavanie zásad redigovania a stanovené kompetencie či vzťahy. Kým redigovanie textu má jasné pravidlá, pri práci s fotografiou sa dodržiava aspoň iba jedno: kto rozhoduje, má pravdu. Nekvalifikovanosť až diletantizmus sú bežnými sprievodnými znakmi používania obrazového materiálu. Zväčša sa nerešpektuje ani najjednoduchšia zásada z Kódexu etiky SSN: „Novinár bez autorského súhlasu nezasahuje do obsahu diela.“⁶ Otextovaním sa dá meniť obsah fotografie, „výrezom“ obsah i forma.

Etika fotografie v rozhodujúcej miere súvisí s kvalifikovanosťou a profesionalitou redakčného kolektívu. Autor fotografie nerozhoduje sám o jej použití, umiestnení, niekedy ani o jej vzhľade. Obraz, ktorý vyjde v novinách (aj s textom), je kolektívnym dielom. Jeho definitívnu podobu, v ktorej sa dostane k čitateľovi, okrem fotografistu ovplyvňujú ďalší redakční pracovníci s väčšími či menšími vedomosťami o žurnalistickej fotografii a skúsenosťami z tvorby novinárskeho celku. Nedostatočná znalosť problematiky, izolovanosť jednotlivých tvorivých a technologických procesov spôsobujú chyby i neúmyselné etické prehrešky. Tu je potrebný človek, ktorý je odborníkom na novinársku fotografiu, nie je zaťažený autorskou subjektivitou a rešpektuje zákonitosti i potreby novinárskeho celku. Zabráni, aby sa do novín dostal neetický obsah alebo aby obraz bol použitý neeticky. Takým človekom je obrazový redaktor. „Fotografia môže klamať až v použití, preto je úloha obrazového redaktora taká dôležitá, zodpovedná, záväzná. Len na ňom, na jeho názoroch, cti, zmysle pre pravdu záleží, ktoré snímky vyberie, ako ich zostaví, do akého ich dá kontextu, v akom čase ich použije alebo či ich vôbec použije... Najväčšiu zodpovednosť za rolu, ktorú fotografia v spoločnosti zohrá, majú – podľa môjho názoru – obrazoví redaktori“.⁷

Spasiteľská úloha obrazového redaktora je aspoň nadsadená, najmä vzhľadom na jeho právomoc (v našich novinách). Ale mnohé drobné prehrešky voči etike sa v slovenskej tlači vyskytujú práve preto, že redakcia nemá skutočného obrazového redaktora – kvalifikovaného pracovníka s patričnou právomocou na používanie obrazu v periodiku, človeka, ktorý by bol – okrem iného – aj etickou poistkou. Nie je pritom podstatné, či sa volá obrazový redaktor, výrobný sekretár alebo vedúci vydania. Určujúce je, že sa špecificky zaoberá obrazom, že to robí kvalifikovane a s náležitými kompetenciami. Iný názov ako obrazový redaktor však zahmlieva funkciu a zakrýva nedostatok spomínaných atribútov. Absencia obrazového redaktora svedčí o nedostatku profesionality i profesionálnej etiky manažmentov redakcií.

⁶ Kódex novinárskej etiky. In: Etika žurnalistiky..., s. 76.

⁷ LÁBOVÁ, A.: Základy fotožurnalistiky II. Praha, SPN 1990, s. 94.

Úprava fotografie

V teréne je pánom fotografista, v redakcii je ním redaktor. On rozhoduje, ktorá snímka bude uverejnená, ako bude vyzeráť, čo sa k nej napíše. Dokonca aj o tom, kto je pod ňou podpísaný. Ak redakcia zachováva novinársku etiku, práca s fotografiou je takmer rutinnou činnosťou. Ak sa však redaktor vo fotografii nevyzná, ak obraz považuje za príviesok svojho textu alebo nutnú výplň stránky, ak fotografiu nepovažuje za autorské dielo, ale surovinu, s ktorou môže narábať podľa vlastnej ľubovôle, koná nekvalifikovane a zvyčajne neeticky. Niekedy aj príživnícky. Málokde sa tak bohorovne porušujú nielen etické, ale aj právne normy ako pri používaní fotografie. Včítane autorských práv – od zásahu do diela až po jeho privlastnenie.

Hlavné prehrešky voči etike vo vnútroredakčnej praxi možno zaradiť do dvoch skupín: výber fotografie a zásahy do nej. Na výbere fotografie sa podieľajú viacerí redakční pracovníci. Okrem autora zvyčajne aj textár, sekretár či iný vedúci pracovník, prípadne grafik. Každý vidí obraz zo svojho hľadiska. O to je dôležitejšie, aby ich výber bol kvalifikovaný. Čiže mali by vedieť posúdiť fotografiu. Typ hodnotenia „páči sa mi – nepáči“ je akceptovateľný v prípade čitateľa, nie však redaktora, ktorý rozhoduje o uverejnení. Nekvalifikovaný až diletantský výber, vychádzajúci z nadradenosti textu či z moci vedúceho, dostáva do novín fotografie so základnými nedostatkami a opačne – dobré snímky ostávajú v zásuvkách či vífaziach na výstavách. Ešte stále platí anachronický poznatok: „Napriek tomu, že žijeme v dobe s jednoznačným príklonom k vizuálnej komunikácii, veľa redakčných pracovníkov dosiaľ nezobralo na vedomie fotografiu ako nositeľa novinárskej informácie a akceptuje iba jej ilustračnú funkciu.“⁸

Nekvalitná práca s fotografiou neznamená iba zverejnenie nevhodných snímok. Neraz texty bezmocne a nezaujímavo opisujú javy či vlastnosti, ktoré by názornejšie a účinnejšie ukázala fotografia. Má to rôzne (aj ekonomické) príčiny, ale predovšetkým to potvrdzuje nezáujem o kvalitu informácie či výpovede, svedčí o neprofesionalite a vlastne neetickom správaní voči čitateľovi.

Najväčšie konflikty medzi fotografistom a inými pracovníkmi redakcie vznikajú pri zásahoch do fotografie. Nevžilo sa, že zásady redigovania platia nielen pre text, ale aj pre obraz. Teda že aj obraz upravujeme podľa určitých pravidiel. Fotografia zvädza na suverénne hodnotenie a úpravy, ale treba ju rešpektovať rovnako ako iné autorské dielo. A fotografistu rovnako ako textára. Veď redakcia si ho vybrala ako kvalifikovaného autora, dôveruje mu v tvorivom procese a rešpektuje ho tak ako dobrého novinára. Takže spravidla nemá dôvod zasahovať do jeho novinárskeho prejavu.

Redigovanie fotografie – to je zvyčajne výrez. Iné úpravy sú totiž minimálne. „Jazyk“ fotografie (osvetlenie, uhol pohľadu, hĺbka ostrosti atď.) sa uplatňuje počas snímania a dodatočne sa ťažko koriguje. (Počítač to umožňuje, ale v novinárskej fotografii sa počítačová úprava obrazu takmer nepripúšťa.⁹) Ešte dôslednejšie to platí o stylistických úpravách (napríklad rozmiestnenie a hierarchia prvkov v obraze). Prostriedky bežné pri redigovaní textu sú takmer nepoužiteľné pri fotografii. Naj-

⁸ LÁBOVÁ, A.: c. d., s. 76.

⁹ Počítačová úprava je jedným zo závažných problémov etiky novinárskej fotografie.

účinnnejšie a najjednoduchšie možno fotografiu vylepšiť výrezom. Ten je však zásahom nielen do formy, ale i do obsahu, neraz mení aj etické vyznenie snímky.

Ako teda redigovať fotografiu? Predovšetkým výberom najvhodnejšej snímky z predložených verzií. Výrez je až ďalšou, menej operatívnou možnosťou z простého dôvodu: fotografia je hotové dielo. Ak je dobré, nemalo by sa z neho vynechávať, ostalo by okyptené. (Niekedy doslova. Klasickou ukážkou je záber na dirigenta, ktorému urezali ruku aj s taktovkou.) Cieľ výrezu – odstrániť zbytočné, koncentrovať obsah, „vyčistiť“ formu – sa účinnnejšie dosiahne pri snímaní a výrobe fotografie. Teda pri redigovaní výrez robíme zriedka. Najmä vtedy, ak snímku použijeme na iný účel, než bol pôvodný – aktuálno-informačný.

Isteže, žurnalistika je účelová činnosť, nemožno na ňu klásť kritériá ako na umenie. Treba počítať aj so zásahom do fotografie, s výrezom. Trochu ako s nevyhnutným zlom. Nemal by ho však robiť hocikto a bez súhlasu autora. V nutných prípadoch (v jeho neprítomnosti) by mal fotografiu rezať kompetentný, teda aj kvalifikovaný človek. Čiže obrazový redaktor, ktorý fotografii rozumie. Neprítomnosť autora je argumentom v spravodajstve, v denníku, nie však v publicistike, v týždenníku, kde operatívnosť nie je rozhodujúcou pracovnou metódou, ale zväčša dôsledkom zlej organizácie práce.

Autorstvo

Nedôstojnou a diletantskou kategóriou porušovania novinárskej etiky – pritom ide o široko rozvinutú slovenskú špecialitu – je nepriznanie autorstva fotografií. Obrazová časť niektorých časopisov je založená na vykrádaní. Strihajú zo zahraničných magazínov, prospektov a iných zdrojov. Absurdne vyznieva, keď denník píše, že včera predstavili novinku, otvorili výstavu, a pod fotografiou čítame: „Foto: archív.“ Archív, ktorý redakcia nemá, slúži na zakrývanie zlodejstva. Podobnú úlohu má označenie: „Foto: autor.“ Samozrejme, že sa tým myslí autor textu. Fotografiu však redaktor dostal ako súčasť propagačného materiálu.

Ukážkou, ako etiku fotografie (a vôbec novinárskej činnosti) ovplyvňujú peniaze, sú fotografie redaktorov ku vlastným textovým prejavom. Textár by mal byť schopný v prípade potreby vytvoriť jednoduchý fotografický záznam. Ale uprednostniť vlastné slabé snímky pred kvalitnými cudzími len pre honorár je hrubým a primitívnym porušovaním profesionálnej etiky. Pomohlo by pravidlo bežné v súťažiach: porotcovia a organizátori nemôžu súťažiť. Čiže tí, ktorí rozhodujú, aký obraz pôjde do novín, nezaraďujú vlastné fotografie. Slovenskú tlač by to zbavilo najväčšieho obrazového odpadu a čiastočne by to zamedzilo krádežiam fotografií z rôznych zdrojov.

Ďalšou ukážkou neetického, malicherného správania v redakciách je chýrna veta z tiráže: Nevyžiadané materiály sa nevracajú. Nech má redakcia na to hocijaký dôvod, takýto postup svedčí o neserióznosti, pohodlnosti a povýšenosti redakcie. Ak niekto ponúka tovar (keď to už neberieme ako dielo) a nemáme oň záujem, patrí sa vrátiť ho. Alebo nájsť korektnejšiu zámienu na odradenie prispievateľov. Zabúda sa pritom, že fotografia – na rozdiel od textu – má aj značné výrobné náklady. Na Slovensku je však zvykom nevrátiť ani originály (diapozitívy).

Vzťah redakcie k autorovi, odstránenie aspoň najhrubších etických prehrškov voči kolegom, ale aj porušovanie právnych noriem, je otázkou kvalifikovanosti a eti-

ky zodpovedných pracovníkov. V podstate ide o večnú „bolačku“ slovenskej fotožurnalistiky – obrazového redaktora. Človeka, ktorý je kvalifikovaný a má kompetencie na to, aby rozhodoval o obraze. Slovenské redakcie ho nemajú aj preto, že by obmedzil diletantské a neetické konanie. Mnohým by to prekážalo.

Etika fotografie v našej tlači nie je len záležitosťou fotografistu a obrazového redaktora, ale azda ešte viac etiky textára a vedúceho pracovníka. Naša (ne)etika korení v (ne)profesionalite.

Nezvyčajnú pointu týmto úvahám ponúka najprestížnejšia súťaž novinárskej fotografie World Press Photo. Cenu roka 1998 dostala snímka, na ktorej alžírsky matka žiali za vyvraždenou rodinou. Neskôr sa ukázalo, že oplakávala bratovu rodinu. Pôsobivosť fotografie bola založená (a udelenie ceny to iste ovplyvnilo) aj na nepravdivom texte. Podľa organizátorov WPP sa nič neetické nestalo.

K tomu už len drobnosť: na plagátoch k výstavám WPP sa používa len polovica víťaznej snímky.

Adresa autora: PhDr. Ján Lofaj, Katedra žurnalistiky FF UK, Bratislava, Štúrova 9, 811 02 Bratislava

On the Ethics of Journalistic Photography – II.

Ján Lofaj

Keywords: making public – authorization – editing – selection of photographs – photograph's design – slot – text to the photography – professionalism – copyright – picture editor

In the first, already published part of the study, the author discussed the ethics of shooting, selection of shooting material and behavior of the photojournalist in the field. Now, the author deals with making the photographs public. He states that rather text and/or managing editors than photojournalists abuse the ethics of photography. They do so while selecting the photographs, making their final design and writing the text to be added to

them. Doing so without sufficient competency, they frequently infringe on photographers' copyright and destroy the working relations. An ethical use of photography is based on qualified work of all participants that comply with principles of editing and respect their own terms of reference. That means, first of all, a qualified and competent work of picture editor.